

FIGYELŐ

ANGOL ELLENSÉGEINK

A MAGYAR SZEMLE olvasói korábbi cikkeinkből már bölcsen tudják, Ahogy Angliában nemcsak barátai vannak a magyar ügynek (akikről sűrűn hallunk), hanem könyörtelen bírái és ellenségei is (akikről ritkán és kelletlenül veszünk tudomást). A Rothermere-akció egy tíz esztendeje szunynyadó leányzót ébresztett fel új életre: a magyarelles agitáció ősi képletei és kliséi, miket trianoni nyomorúságunk az enyészetbe sodort, ismét régi fényükben ragyognak. Ha egykor a nemzetek patriotizmusának története mellé meg fogják írni a nemzeti ‘ellenpropagandák’ történetét, elemeire bontva áll majd a világ előtt a háború előtti magyarelles izgatás. Bécsből indult ki s a legkörülményesebb utakon újból Bécsbe tért vissza, hogy az anyaföldből friss erőt merítsen. A nagyszláv propaganda minden árnyalata hathatósan táplálta, de Budapesttől Berlinig is mindenféle számtalan fészke volt e gyűlöletnek. Igen későn, a múlt század vége felé vert gyökeret ellenségeink munkája angolszász területen: a délszláv izgatás néhány ‘megértő’ elmére és tollra akadt Londonban. Ez a legtávolabbra vetődött mag bizonyult utóbb a legtermékenyebbnek: belőle sarjadt ki a háborús Northdiffe-propaganda s a trianoni szerződés egész gondolatköre.

Emlékezetünkbe kell idéznünk ezt a fejlődési folyamatot, hogy napjaink magyarelles izgatásának olyan figyelmet szenteljünk, aminőt megérdemel. A párizsi békemű megtaníthatott bennünket rá, hogy a legeggyűbb rágalmak a legnyíltabb fülekre találnak s hogy a tetszetős, ügyesen formált hazugság a szél szárnyán terjed, ragállyá válik s nemzeteket sodor a pusztulásba.

Az utóbbi hetekben két magyar tárgyú könyvet fogadott angol ellenségeink csoportja a már megszokott ingerlékenységgel és a még jobban ismert ellenvetésekkel, a több magyar szerző tollából eredő *Justice for Hungary*-t¹ és Sir Robert Donald kötetét, a „*The Tragedy of Trianon*“-t.²

A Times híres irodalmi melléklete — ez a minden magasztalást megérdemlő recenziós hetilap — a múlt hó elején³ terjedelmesebb cikket szentelt a trianoni kérdésnek. Kevés köszönet volt benne. Látszólag hűvös mértéktartással, amit talán tárgyilagosságnak is vehet a tájékozatlan angol olvasó, feltétlenül a trianoni béke pártjára kel, amely — mint jól tudjuk — súlyos faji igazságtalanságokat igazított helyre? A nemzetiségek önrendelkezésének elve, íme, ismét kiválóan működik. Egy esztendő előtt e lapokon kimutattuk,⁴ hogy ez az elv sérthetetlen, valahányszor ellenünk alkalmazható, de nyűgös ballasztá válik, mihelyt bennünket támogatna.

Az angol közvéleményt két publicisztikai közhellyel mindig hatalmába kerítheti a propaganda. Külső országok megítélésében döntő szerep jut az egészen határozatlan angol ‘szabadság’-fogalomnak, mely hazánkkal szem-

¹ London, Longmans, Green & Co. 21 s.

² London, Thomson Butterworth. 7 s 6 d.

³ Aug. 2, 558 l.

⁴ Magyar Szemle I, 76—79.

ben két ponton is pompás sikerrel alkalmazható. Az egyik pont a korábbi nemzetiségek elnyomásának vádja, a másik a magyar 'nemesi' földbirtokosság zsarnoki uralma a magyar paraszt felett. Kevés fáradsággal mindkét frázist vissza lehet vezetni bécsi eredeteikre, a múlt század derekára. £ frázisokkal szemben, melyek nemzetiségi részükben mindenkor tartalmatlanok voltak, szociális részükben régesrég tartalmukat veszítették, mintha minden adat és érv meddő volna, meddő maga a történelem tanulsága is. Hasztalan illeszkedett be hazánk egy század hatalmas fejlődésével a demokratikusnak hívtott európai államok sorába s valósított meg olyan társadalmi demokráciát, melynek megértésére idegen alig képes; a jobbágyfelszabadítástól a legutóbbi évek földbirtokreformjáig minden átalakulás hasztalan volt; a magyar történeti osztályok hasztalan szorultak a birtokról a megyeházára s onnan az államhivatalokba, — hasztalan, mert minderről nyugati ellenfeink tudomást nem vesznek. Az ő számukra ezen a földön még mindig egy „javíthatatlan nemesség“ uralkodik, a földművelő osztályt a „birtokos mágnások oligarchiája még mindig középkori állapotában tartja“.

£ szavakat már nem a Timesből idézzük, hanem Wickham Steednek ugyancsak a két idézett könyvről szóló bírálatából,¹ de idézhetnők számra más helyről is.² Ámulattal állunk meg a politikai gonosz indulat e tökéletes emlékműve előtt. Nemcsak az készlet ámulatra, hogy olyasvalaki ír a magyar agrártömegek elnyomatásáról, aki alighanem sosem látott egy húszholdas magyar parasztgazdát. Ami csodálatba ejt, az a képmutató frivolság, mely a finánc-tőke és az ipari tőke közt egyfelől s az agrár-tőke közt másfelől éles állametikai és szociáletikai határvonalat von s Európa nyugalmát egyenesen a magyar nagybirtok felosztásától teszi függővé.

A másik angol közhely, amelyet a Times is és persze Steed is ellenünk szegez, 'a háborús vétkesség' közhelye. Aki a világháború eredetét néhány uralkodónak, vezérkari tisztnek, vagy diplomatának szívében keresi s nem a nemzetek életének s létért való harcának mélységeiben, az az emberiség történetének legkínzóbb és legsúlyosabb kérdéseit még felvetni is képtelen. Wickham Steed (a Times-szel együtt) úgy látja, hogy a magyarságnak nincsen joga háborús vétlenségére hivatkozni; Tisza Istvánt két, 1914 júliusában írt levele alapján elmarasztalja;

Tisza — írja Steed — nagyobb és több volt, mint legtöbb magyar nemes-társa. De éppen számbavéve képességeit és némiképp tágabb látókörét, náluk is vétkesebb, mert öntestét szegezte szembe minden olyan eszmével, amely 'Magyarland'-ból olyan 'Hungary'-t formálhatott volna, ahol összes népei ellakhattak s megélhettek volna.

A Times még szemünkre veti, hogy magunk sem tudunk megegyezni benne, revíziót vagy restitúciót kérjünk-e; Steed „mind a kettőt az európai békével összeegyeztethetlenné ítéli“. Szerinte is van magyar kérdés: ez azonban belső, szodális kérdés. Ha a magyar tömegek megtalálják az utat, mely kivezeti őket mai elnyomatásukból, Közép-Európára új, jobb kor virrad fel.

Angol ellenfeink fegyvertárában meglelhetjük az egykori Károlyi- és Jászi-féle agitáció minden eszmei demét. Akinek még kétségei vannak, hol keresse 1918 novemberének geneziséét, az figyelje továbbra is feszülten a Rothermere-akdó nyugati reakcióját.

BALOGH JÓZSEF

¹ The Review of Reviews, 1928 szept. 15. No. 463, 65. 1.

² Utalunk utolsó ily tárgyú cikkünk idézeteire: Magyar Szemle III, 273.

JEGYZETEK A NEMZETI HADSEREG ÉS TÁRSADALOM PROBLÉMÁJÁHOZ

KORUNK HADERŐI — kevés kivétellel — néphadseregek. A legtöbb ország saját népét állítja fegyverbe nagy „tömeg”-ben és nem toboroz idegen zsoldosokat. A szerint, hogy milyen az illető ország alkotmánya, vagy életformája, lehet egy modest hadsereg csak dinasztikus (a volt monarchia), csak nemzeti (Franciaország), vagy a kettőnek kapcsolatán alapuló: nemzeti hadsereg nemzeti dinasztiával (Olaszország).

Az újjáéledő Magyarországot leginkább ez utóbbi érdekelheti. Az elérendő ideális célt csak részben közelíthettük meg, de a beteljesedés feltételei majdnem adva voltak. És mégis mi történt?

A nemzeti hadsereggel két ízben járt úgy a magyar társadalom, mint gyermekek az olyan játékszerrel, amelyre ugyan régóta vágyva-vágytak, de mihelyt a kezükbe kerül, minden különösebb megatartás nélkül dobják sutba. A „nem akarok katonát látni” alig különbözik lényegében attól a közönytől, amellyel a nemzeti hadsereget megalakulásakor társadalmunk nagyrésze fogadta. Sokan, akik közel egy emberöltőt töltöttek el az érte való meddő küzdelemben, — akkor, amikor talán bölcsőbb és időszerűbb lett volna a közös hadsereg részére kért eszközök megadása — egy jó szót nem találtak sem az üdvözlésére, sem a mentségére, ha ez a kicsiny és járnai tanuló gyermek csetlett-botlott és néha fájdalmasan bukácsolt, hisz magamagát ütötte meg az ellenforradalom bizonytalan és csúszós ösvényén..

Ezzel a látszólag kíméletlen ténymegállapítással szemben kissé erőtlenekek és naivak azok az argumentálások, amelyeket társaságban nem egyszer hallunk. Ezek leginkább külsőségekben (katonai ünnepeken való lelkes részvétel, véderőviták emelkedett hangja stb.) merülnek ki, azért azt hiszem, az ilyen ellenvetéseken egyszerűen napirendre térhetünk.

Az egyik külsőség a tömeglélek szükségletének természetes kielégítése. A másikban már van reális tartalom is, de a trianoni hadsereg sanyarú kenyerének megtagadása felérne a Linderék hazaárulásával, sőt a közelmúlt tanulságai után, azt felül is múltná. Szép parádékat nézni kellemes dolog, szép szónoklatokkal tapsvihart kelteni még a legszerényebb honatyának sem lehet kellemetlen érzés. Ha azonban a mélyére nézünk a hadsereg és társadalom viszonya alakulásának, akkor nem is erről van szó.

Arról a lélekről, amellyel a hét vezérek hazát, Hunyadi János, Corvin Mátyás, Zrínyi Miklós és a többiek halhatatlanságot szereztek. A magyar katona lelkéről van szó. A magyar katona tudja és érezze, hogy a „nemzeti” szó az ő szűkebb családját megjelölő „hadsereg” előtt nem díszítő jelző, hanem élő valóság. Egy test, egy lélek legyen a kettő, hadsereg és társadalom. És ha azt kérdezzük, vájjon mit tett társadalmunk, kínok között született talmi függetlenségünk óta, a magyar katonás lélek ápolására, tett-e valamit, amit joggal nevezhetnénk e téren „munkatöbblet”-nek, bizony nem mondhatunk mást: édes-keveset!

Még külsőségekben sem hódolt eléggé a magyar katonának! Hunyadi Jánosnak „egy” szerény szobra van. Nevét egy gyógyvíz népszerűsíti, — de legalább népszerűsíti — amelynek hatása igazán nem tartozik a vitézség attribútumaihoz. Görgey Arthurnak híres téli hadjáratát külföldi vezérek tanfolyamain tanították. A hálás magyar haza nem emelt neki szobrot,

és szóltanul tűrte, hogy a visegrádi remetén évtizedekig égjen a hazaárulás vádjának bélyege.

A technikai kérdésekről (a hadseregszervezés kötöttsége, ennek függvényei: kis létszám, nem kielégítő fizetés stb.) nem szólnak. Ezek megoldása különben is állami feladat és mi most a társadalom szívéhez apellálunk. A technikánál fontosabb a nemzetegység fegyelmzését szolgáló lélek nevelése. Ezt nem tiltja Trianon és ez az, amit a világ minden pénzén sem tudunk megvenni. De ha a lelket megöljük, ha a katonás szellemet fenntartani, újraéleszteni nem tudjuk, akkor még a legkezdetlegesebb önvédelmi harcra sem vagyunk eléggé vértelve.

Az európai (genfi) internacionalizmus természetes reakciója nálunk egy új életrekelte nacionalizmus, amelynek új nevet is adtunk. De elképzelhető-e egy „neonacionalizmus” az ősi magyar harcias erények és olyan nemzeti hadsereg nélkül, amelybe a „nacionalizmusban” egyesült magyar társadalom lehelt lelket?

A nagy háború előtt sok szó esett a porosz militarizmusról, amelynek szerintünk Németország nemzeti egységét és későbbi — Nagy Frigyesről II. Vilmosig való — nagyságát köszönhette. Miért nem tetszett ez a fogalom Németország ellenségeinek? Mert a nemzeti érzés kohójában megedzett vasfegyelmet, rendet és munkaszeretetet jelentette, nem pedig pusztá számszerű militarizálást, hadseregfejlesztést. Porosz militarizmus abban az értelemben sohasem létezett, ahogyan azt Franciaországban megálmodtak és meg is valósították. Franciaország, amely lehangosabban dörögte a maga „Ceterum censeo”-ját, saját érdekeinek helyesnek vélt védelmében állandóan ébren tartotta a revanche gondolatát és egyáltalában nem idegenkedett a gyűlölt militarizmus számszerű utánzásától. Éppen a háború előtt emelte fél Franciaország a szolgálati idő tartamát, ugyanakkor, amikor Németország redukálta az újoncok számát. Így Franciaország több hadosztállyal kezdhette mozgósítását, mint a „militarista” német birodalom.

A háború alatt Anglia szintén programjává tette az „útált” militarizmust az általános védkötelezettség elrendelésével. Az már megint az angol államkormányzás művészetének érdeme, hogy „Versailles” után visszatért a zsoldos rendszerhez. (Ott az jó, ami nálunk rossz.)

A francia-német példa talán újság társadalmunk felvilágosodottabbjai előtt is. Nem a mindenáron való militarizmus igazolására említem ezt. Ha ideiktatom a fenti korrektívumokat, azért teszem ezt, hogy mindenki világosan láthassa: ki, kik és miért találták ki a „porosz militarizmus”, „osztrák szoldateszka”, „katonai túlkapások”, „katonai bornirtság” stb. szövegeket.

Itthon az a tábor bűnös ebben, amely kritikus időkben sohasem a nemzeti egység szent elvét szolgálja, hanem arra bomlasztólag hatva igyekszik a forradalom tüzeinél a maga nem is egészen sovány zsványpecsenyéjét megsütni. Az ilyen törekvéseknek útját csak az öntudatos nemzet (polgárság) állhatja el. Ismétlem, hiába teljesíti az állam a maga feladatát, vannak kérdések, amelyeknek megoldására csak a társadalom alkalmas.

Nem hiszem, hogy egy magasabbfokú nacionalista társadalomban példának okáért vállveregető leereszkedéssel beszélne „valami kis tisztecskérol”, „szegény ördögről”, „hja, hisz csak katona” stb. Sajat magát tiszteli meg az a család, amely örömmel fogadja be a világháború dicsőséges magyar katonáját.

Értsük meg: a magyar harcosnak, ha békében is fáradságos munkája után pihenőt keres, ne a beszállásolási törvény rideg kényszerítő ereje adjon „szállást”, hanem a vele együtt érző magyar szívek melege „otthont”.

Mindenütt: kastélyban és parasztházban, iparos, kereskedő és munkás házában egyaránt.

Szóljak-e a sajtóról? A katona legtöbb újságunkban csak akkor szerepel, ha egy szélhámós ügynök, csaló, sikkasztó „megtévedt tisztról”¹⁴ (ha a sors különös kegyelme valaha tartalékos tiszti ranghoz juttatta), vagy egy a hadseregből már régen kiközösített főhadnagyról nagy hangon meg lehet állapítani, hogy összeütközésbe jutott a törvénnyel.

Néha szerepel a „garázda baka”, egy-egy „kardaffér”, máskor egy-egy jóindulatú tanács a magyar ifjúsághoz, lépjen katonai pályára, hisz azon a bizonyos „szamárlétra” mindenki felmászik. Azután olvasunk kijelentéseket, amelyek talán szellemes aforizmának készültek, de a hatásuk remélhetőleg más. Így: „Még eldöntetlen kérdés az, vajjon a világháborúban a frontharcosok szenvedtek-e többet, vagy azok, akik a háború idején az íróasztalnál, itthon, szorgálták a hazát?”

De minék folytassam? Aki ilyen jelenségekben nem látja meg a részben öntudatlan, részben tudatos antimilitarizmust, az lelki vakságban szenved. Az antimilitarizmusnak ez a fajtája pedig olyan fényűzés, amelyet még erős nemzetek sem igen engedhetnek meg maguknak.

Gratz Gusztáv írja „Külpolitika és társadalom” című cikkében (Magyar Szemle 6. száma): „Eredményes kormányzás manapság el sem képzelhető másként, mint kormányzottak és kormányzók bizonyos eszmei közössége alapján. “ Azután megállapítja, hogy ez egyaránt áll a bel- és külpolitikára, majd kifejti az alapvető különbséget a két politika lehetőségei között. Megadja, melyek a társadalom kötelességei, mi az, ami az eszmei közösséget külpolitikai kérdésekben kormányzók és kormányzottak között fenntarthatja s végül odajut következtetésének láncán: „szükséges, hogy magyarul egységesen érezzünk, beszéljünk és cselekedjünk és ezért gondosan kell ügyelni arra, hogy a kormány és társadalom között külpolitikai kérdésekben ék ne verődjék”.

Kell-e bizonyítanom, hogy a hadsereg léte a társadalmi rend szilárd alapja és a béke megbízható öre lehet, hát még ha éber lelkiismerettel örködünk azon, hogy a kormány (nemzeti hadsereg) és társadalom közé katonai kérdésekben ék ne verődjék?

Ha a tiszti és altiszti iskolánk növendékeinek statisztikájából kikeressük a családok foglalkozási adatait, feltűnően kevés szabadfoglalkozású (tehát teljesen független) családot találunk. Jól van-e ez így? Bizony nincs. Bár helyeseljük a közalkalmazottaknak adott kedvezményeket, az átöröklési teóriának Magyarországon, ahol mindenki jó katona tud lenni, ha jó magyar, nincs meg e téren a többségi joga. Az egyetemes hazafias társadalomból rekrutálódják hadseregünk és a tisztikar. Létesítsünk új alapítványokat a régiek helyett, amelyek devalválódtak.

Ha valaki hivatást érez, legyen katona, de ne a „szamárlétra” teória alapján. Ez idejét múlt dolog. Ma már négy évfolyamos főiskolán nevelődik a tisztikar és utána állandó tanfolyamokon folytonos vizsgákkal selejtezik ki az oda nem valókat. De még a „létra” teória is csak azt bizonyítja, hogy a katonai (esetleg még az egyházi) nevelés képes a maga külső és a belső fegyvelmező eszközeivel a közepesnél is gyengébb agyvelőből olyan értékeket fejleszteni, amelyek lehetővé tesznek valami megfelelő (eredményes) szakmunkát.

A nem hivatásos katonai szolgálatról se feledkezzünk meg. Ne higgyék a mai fiatal urak, hogy csak a hadseregnek van katonára szüksége, nekik sokkal inkább a katonás nevelésre.

Feledkezzék még végre a magyar a régmúlt időkről, amikor „kötéllal” fogták a katonát, amikor a kunsági magyart talán cseh, osztrák, vagy „Gren-

zer“ előljárók kihozták érthetetlen idiómákkal, lássa meg, hogy tudatosan élheti — már amennyire — a maga nemzeti életét s lássa meg ebben az életben azt az óriási értéket, amelyet a nemzeti hadsereg képvisel.

Ennek a hadseregnek az ápolásán, támogatásán önfeláldozó szeretettel munkálkodjék minden igaz magyar, mert kétségtelen, hogy társadalom és hadsereg együtt, erős lélekkel csodára képesek!

HARDY KÁLMÁN

NEVELÉS ÉS EGÉSZSÉGÜGY A MAI KÍNÁBAN

C SUANG TZU halászott egy tó partján, mikor Csu állam fejedelme két magasrangú hivatalnokot küldött hozzá, kéretvén, hogy vegyen részt a kormányzásban. Csuang Tzu nyugodtan folytatta a halászást és a nélkül, hogy föltekintett volna, így válaszolt: „Úgy hallottam, hogy Csu államban van egy szent teknősbéka. Háromezer éve, hogy kimúlt és a herceg őseinek oltára előtt ládába bezárva őriztetni. Mit gondoltok, ha ez szabadon választhatna, hogy bezárva szentként őrizték, vagy hogy itt az iszapban mozgassa a farkát, melyiket választaná?“ „Kétségtelenül inkább az iszapban mozogna“, feleltek a kiküldöttek. „Akkor engedjétek meg, hogy én is ezt válasszam“, mondá Csuang Tzu.

Csuang Tzu Krisztus előtt a negyedik században élő filozófus és jellegzetesen kínai volt. Meséi, aforizmái az előttünk érthetetlen és ezért titokzatos kínai pszichológiát hozzánk közelebb hozzák, mint sok tudós értekezés. Ma, amikor Kínával kapcsolatban csak bomlásról, forrongásokról, a tömegkegyetlenség elvetemült példáiról hallunk, nehéz volna megérteni e Ms kép nélkül, hogy a romok mellett a rombolástól függetlenül és avval nem sokat törődve, csak a mindennapi élet apró problémáival küzdő társadalmi rétegek élnek. Csuang Tzu típusa jelképként vonul végig a kínai történelmen, melyben az egyéni függetlenségnek és a családi érdekeknek a köz- és államérdek alá való rendelése nagyobb ritkaság, mint más népfajnál. A közéletben szereplőket a tömeg sohasem becsülte Kínában annyira, mint más országokban, a katonasággal szemben pedig egyenesen utállattal viseltetett. A katona kínai neve „bing zsen“ csúfnévvé alakult át az idők folyamán s kevesen mernék ma kiejteni ezt a nevet egy katona jelenlétében. Ma a pekingi polgárok véleménye szerint Feng Yu Siang a legkevésbé gyűlölt csapatvezér s mikor egy állásnélküli, iskolát nem végzett unokája zsoldos katona lett az ő hadseregében, a vezér keserűen beszélt arról, hogy családjában katona is van. A nagy tömegek fölfogása kevésbé különbözik ettől. Ez teszi lehetővé azt, hogy a hatalmas kínai birodalomban a harcok színhelyétől aránylag kis távolságban már nyugodt polgári élet folyik, melynek legfontosabb problémája a kínai civilizáció alapjainak forradalomszerű megdöntése után új világnézet kialakulása a család, nevelés, munka fogalmainak megváltoztatásával.

Folyóiratunk múlt évi decemberi számában megjelent cikk¹ méltán mutat rá arra, hogy a jelenlegi végnélküli háborúskodást legalább részben az európai civilizáció benyomulása okozta. A nyugati hatalmak gazdasági összeköttetés — kínai elnevezés szerint kizsákmányolás — elérése kedvéért az európai civilizációra sötét árnyékot vető háborúk sorát kényszerítették Kínára. Fejlettebb kultúra jelszával kifogásolták a kormányzati rendszert, a kínai munkaszervezetet, a nevelést és Kung Fu Tze tanain fölépülő

¹ L. Domony Péter, A kínai birodalom bomlása, Magyar Szemle 1927, 4. sz.

családi életüket. Cserébe hozták az európai civilizáció előhírnökei ezúttal az ópium helyett a B. A. T. dohánytermelő társaság reklámjait, az európai szeszes italokat, a gyári típusú tömegmunkát. Államforma kialakulására az egyik európai a parlamentarizmust, a másik a kommunizmust importálta. Új világnézet teremtésében az egymással vetélkedő missziós társaságok idealista tagjai buzgólkodtak, akiknek törekvése meddő kellett hogy maradjon a Kínában élő európaiak túlnyomó többségének a Krisztusi tanokkal homlok-egyenest ellenkező élete miatt. Kevesen tudták csak fölfedezni az európai civilizáció igaz értékeit. Kína tragikuma, hogy azon az átalakuláson, amely Japánban egy félszázad alatt folyt le, egy pár év alatt kellett volna átesnie. Az így bekövetkezett helyzetnek a nyelvre, nevelésre, családi életre és vallásra való hatását próbálom itt pekingi tapasztalataim alapján röviden vázolni.

A kínai civilizációnak talán legkevésbé megdönthető alapja a nyelv. Az írott nyelv az ő több ezer éven át majdnem változatlanul fennmaradt ideogrammjával tette lehetővé számos történetíró véleménye szerint a hatalmas birodalom együtt tartását abban az időben, amikor a közlekedés a távoleső tartományok között kevesek kiváltsága volt. A beszélt nyelv évszázadok alatt sokat változik, még akkor is, ha fonetikus írásmódot használ, de még nagyobb változásokon megy keresztül az a nyelv, melynél ez a stabilizáló tényező is elesik, mert ideogramjai különböző kiejtés mellett is megtartják jelentésüket. Így alakult ki a kínai nyelv öt-hat fontosabb és számos jelentéktelen változata, melyek legalább is annyira különböznek egymástól, mint a német nyelv a dánétól. A pekingi kereskedő Fukien tartományban csak úgy tudja megértetni magát, hogy leírja mondanivalóját, vagy ami igen gyakori, angolul tárgyal ügyfeleivel. Különösen a kantoni és amoyi déli nyelvek megtanulása olyan nehézséget okoz az északi kínainak, hogy inkább angolul tanul meg kereskedelmi ügyeinek elintézése céljából.

A népiskolai oktatásnak a forradalom óta való fejlődésével az északi hivatalos nyelv „kuan hua“, illetőleg ennek köznapi változata, a „pai hua“ a birodalomnak majdnem fele részében tért hódított. Ez a külföldön mandarinnak ismert nyelvjárás. Ha lehetséges volna a beszélt nyelvnek fonetikus jelekkel való leírása, úgy a „kuan hua“ elterjedése is könnyebben sikerülne. A fonetikus írásnak fő nehézsége a kínai nyelv egyik sajátosságában rejlik. Még a legegyszerűbb nyelv, a „kuan hua“ is négyfajta dallamban ejti ki a rendesen monoszillabikus szavakat. Felkiáltó, kérdő, meglepetésszerű, parancsoló árnyalatok a szavak jelentését lényegesen, szokszor nevetségesen megváltoztatják. Ezeknek írásban való kifejezése szinte lehetetlen. Az angolok, franciák és németek kísérleteket tettek úgynevezett romanizált szisztémák kifejlesztésével, ezek azonban egyáltalában nem terjedtek el a kínaiak között, sőt az idegenek kínai nyelvtanulásában is csak segédeszközként voltak fölhasználhatók. A pekingi kormány nevelésügyi bizottsága ideogrammok alkatrészeiből állított össze 39 hangnak, illetőleg szótagnak megfelelő fonetikus jelet és az ezek segítségével megalkotott Dju-yin-dzi-mu írást elemi iskolákban taníttatta. Korai volna még erről a rendszerről az eddigi vélemények alapján ítéletet mondani. Akadémikus érdekesség mellett azonban elsőrendű fontossággal bír ennek a kérdésnek a továbbfejlesztése az új Kína kialakulásánál. A mérnöki és orvostudományok kifejezései új fogalmakat jelentenek a kínai nyelvben. Egymással vetélkedő bizottságok dolgoznak Kínában északon és délen ezeknek az új kifejezéseknek és leírásuknak a megteremtésén és munkájuknak bevégtelensége adja részben a kínai nyelven való felsőbb oktatás sikertelenségének az okát. Nem lehetetlen, hogy végeredményben a kínai orvosi lapokban is egymás mellett láthatjuk majd, úgy mint Japánban, a régi ideogramokat, az új gyorsírás-szerű fonetikus jeleket s ahol ez sem elég, latin kifejezéseket latin betűkkel.

A kínai gyermek nevelésének az alapja kevés kivétellel még a leggazdagabb családokban is, a kínai nyelv és az ősrégi klasszikusok tanulmányozása. Csak a klasszikusoknak a többi tárgyakhoz való aránya változott meg. A forradalom előtt nem tartották szükségesnek, hogy például akár a legmagasabb hivatalok jelöltjei is speciális jogi ismeretké! rendelkezzenek, elég volt az általános humanisztikus műveltség s az ennek alapján föltételezett emberismeret és bölcs ítélőképesség. A klasszikusok tanításában és értelmezésében öröklött konzervativizmus csirájában elfojtotta a kritikai készség megszületését. A legutolsó, Yüan-dinasztia idejében léptek föl először, eretnekként megbélyegzett, disszidens filozófusok, akik kétségbe vonták az abszolút tekintély fogalmát és az oknyomozás és kritika szellemét igyekeztek bevinni a történelmi kutatásokba és az irodalomba. Ezeknek az utóda, Liang Csi Csao, rendezte a felbecsülhetetlen értékű pekingi könyvtárt, történelmet tanít az amerikai boxerkártalanításból épített Tsing Hua egyetemen és előadásaival még a tolmács szintelenné tett fordításában is bámulatba ejti európai hallgatóit. A forradalom utáni szellemi átalakulást mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az ezelőtt tíz évvel még újjítóként ismert Liang Csi Csao hangja ma már bátortalannak tűnik föl azzal összehasonlítva, amit az új nemzedék hirdetni mer és akar.

A szellemi átalakuláson kívül az európaiak által megváltoztatott életkörülményekre való gyakorlati felkészülés követelményei voltak azok, melyek szükségessé tették a nevelési rendszer átalakítását. A kínai klasszikusok töredékes tanulmányozását a mai rendszer szerint csakhamar felváltja az az oktatás, melynek egyedüli célja a modern technikai és természettudományok elsajátítása, valamint a nyugati országok történelmének, irodalmának a megismertetése. Ennek a két ellenkező világnézeti rendszernek átmenetnélküli egymásután következése megoldhatatlan nehézségek elé állítja a fiatal kínait s az idegen is részvétellel kell hogy nézze az ebből származó mindennapos egyéni tragikumot, mely ismeretlen Európában. A benső családi élet ősi hagyományai kísérik a gyermeket nevelésén keresztül addig, amíg a modern tudományok elsajátításának szükségessége arra nem kényszeríti, hogy idegen országba, vagy idegenek által vezetett kínai iskolába menjen. Szomorú, hogy éppen a legértékesebb elem kerül külföldre. A szülők nem tudnak idegen nyelveket, de meg vannak győződve, hogy a fiúnak szüksége van arra, hogy az idegenek eszejárását és tudományát megismerje, hogy ezt hazatérése után Kína védelmében, éppen az idegenek ellen fel tudja használni; emellett azután nyugodtan élheti majd atyja és ősei módjára a hagyományos családi életet. Az ifjú maga is ezzel a hittel indul el, s ha Amerikába kerül, egyes egyetemeken, mint például a chicagói, st. louis-i, michigani, newyorki, kínai klubok várják, de legkésőbb a negyedik év végén már amerikai barátai is vannak, esetleg egy-két barátnője, kiket érdekel a kis kínai. Nevetnek szokásain, a családi élet-ről való fölfogásán. Lassanként veszi csak észre a már idősebb hallgató, hogy szüleinek életét nem kívánja többé és sem a pályájának irányításában, sem házasságában nem képes szülei kívánságához alkalmazkodni. A kínai klasszikusokra még emlékszik mechanikusan, a modern tudományokat elsajátította, de elvesztette a hazai művészet értékelését és a nyugatinak sem értette meg a lelkét.

A kínai deák sorsától itt is eltér a japánié. A japán is megy külföldre, de nem olyan korán, mint a kínai. Mikor speciális tanulmányait megkezdi az idegenben, már mélyebben belegyökerezett hazájának kultúrája. E mellett tudja azt, hogy ha megváltozna, az otthoni kijegecesedett rendszer mellett nem tudna új világnézetű környezetet teremteni, s ezért erősebben ragaszkodik az otthonihoz.

Ezeket a bajokat sok kínai nevelésügyi szakteknitely belátta már s ezért arra törekszenek, hogy az új nemzedék nevelését Kínában fejazzék be. A távol kelet egyik legkitűnőbb felső iskolája, a Rockefeller által létesített Peking Unió Medical College példája bizonyította be, hogy ez a helyes, célhoz vezető út. Ez az egyetem kevés számban, de csak a legkiválóbb képesítéssel nevel orvosokat, hogy ezek a jövő tanítómesterei lehessenek. Az egyetemről eddig kikerült orvosok többet tettek a fejlődés érdekében, mint azok, akik külföldről kerültek vissza, nyugati módon élnek és legtöbbször a tengerparti modern városokban telepedtek le,

A modern nevelésügynek a 400 milliós Kínában való megszervezése évszázadokra kiterjedhető feladat. Ennek a feladatnak a megoldásában jelenleg résztvesz ugyan a pekingi központi kormány is, a birodalom decentralizált és háborúkkal megosztott volta miatt azonban az egyes tartományokra hárul a főteher. A század elején ugyan kísérletet tettek a francia, majd a német oktatási rendszerek bevezetésével, de ezeket csakhamar elhagyták és jelenleg a közép- és felsőiskolai oktatásban az angol-amerikai rendszert fogadták el, az 1922 novemberi törvénnyel, mely több-kevesebb kínai jelleget biztosító módosítást tartalmaz. Újabban az idegen tanárok közül legszívesebben az amerikaiakat alkalmazzák. Az idegen tanároknak a kínai nevelésügyben való szerepét nem lehet lekicsinyelni: ezek azzal a munkával, melyet akár függetlenül, akár missziós társaságokkal együttműködve fejtenek ki, mintegy öntudatlanul jóvá akarják tenni a nyugati államoknak eddigi, Kínával szemben tanúsított kizsákmányoló politikáját. A legutolsó években, amikor az egyes kormányok nevelésügyi budgetjére igen gyakran rátette a kezét a katonaság, a tanulni akaró fiatalság jórésze nyerte idegenek által fenntartott iskolákban a kiképzését. Az idegen tőke nemcsak magánosok emberbaráti adományával és különböző egyházfelekezetek iskoláival segítette a nevelésügyet, hanem az Egyesült-Államok, nagylelkű határozata után, mely szerint a boxerindemnitás, a boxerlázadás miatt Kínától fizetett kártalanítás teljes összegét a kínai nevelésügyre fordítja, más államok is hozzájárultak hivatalosan ehhez a célhoz. Oroszország egészében visszafizette az indemnitást, Olaszország a befolyó összeg felérésevel, Anglia és Franciaország pedig esetről esetre meghatározott összeggel járulnak hozzá egyrészt a nevelésügy, másrészt a közegészségügy fejlesztéséhez, ügyelve arra, hogy a rendelkezésre bocsátott összeget csak teljesen megokolt és célszerű vállalkozásokra fordítsák. A történelem ironiája ez, hogy az igazságtalanul kivetett indemnitás szegyenpenze áldásos formában kerül vissza tulajdonosához akkor, amikor ez céltalan háborúval amúgy is elfecsérelte volna ezt az összeget.

A jelenlegi háborúk nem akaszthatják meg sokáig azt a fejlődést, melyet a nevelésügy terén az 1912-i forradalom óta 1926-ig láthattunk. Az 1922-i újjászervezés óta az elemi iskolai oktatás hat éves, ebből a felső két év speciális kiképzésre is fordítható iparostanoncok, kereskedősegédek részére. A középiskolai oktatás szintén hat évig tart. A középiskola elvégzése azonban nem jogosít egyes egyetemi fakultásokra való felvételre, ez csak az egyetem által rendezett amerikai kollégium típusú, egy-két éves előkészítő tanfolyam sikeres elvégzése útján történhet meg.

A legutolsó, 1923 évi statisztika szerint az állami elemi iskolákban 6,417.321, a missziós elemi iskolákban körülbelül félmillió tanuló volt. Ezenkívül a magán elemi iskolákban végzett tanulók száma 3—4 millióra tehető. Benoy Kumar Sarkar szerint¹ 1909/10-ben még csak 1,636.529 tanuló volt. Hozzávetőleges becslés szerint az egész kínai birodalomban

¹ Benoy Kumar Sarkar: The futurism of young Asia.

30 millióra tehető az iskolaköteles gyermekek száma és mint a fenti számokból kitűnik, ebből 30%-nál több alig részesülhet a legprimitívebb oktatásban. Ennek a problémának óriási voltáról nem kell egyebet mondanunk, minthogy körülbelül 600.000 elemi iskolai tanító alkalmazásával volna csak lehetséges az általános elemi iskolai oktatás megoldása. Az iskolák jelenleg igen gyakran elhagyott lakások, kiérdemesült buddhista templomok, volt hivatalok. A tanítók átlagos fizetése nem haladja meg az évi 160 mexikói dollárt (400 pengő).

A középiskolai oktatásnak a fejlesztéséhez már az idegen tőke is nagymértékben hozzájárult. Ennek ellenére a középiskolai tanulók száma, mint ezt a következő táblázatból láthatjuk, még ma is ijesztően kevés.

	1912	1926	1923
Középiskolák száma:	373	350	547
Tanulók „	52.100	60.924	103.385
Tanárok „	3.639	4.418	9.349

A felsőbb iskolák a következőképpen oszlanak meg. Van 78 állami és tartományi, 27 magán és 18 missziók által fenntartott iskola, ezek közül 33 jogakadémia, 8 tanárképző, 13 politechnikum, 7 külön orvosképző egyetem. A teljes egyetemek hivatalos száma 35, ezek közül azonban alig lehet kiemelni különböző becslés szerint 5—10-et, melyek az európai standardnak megfelelően egyetemnek volnának minősíthetők.

Az egyetemi hallgatók intelligenciája és tanulási készsége az idegen tanárok egyöntetű véleménye alapján elsőrangú. Hogy mit képes egy megfelelő szervezetű egyetem Kínában fölmutatni, arra példa a Peking Unió Medical College, melynek tagjai — javarészből kínaiak — az elmúlt évben 100-at meghaladó tudományos dolgozatot közöltek külföldi, elsősorban amerikai szaklapokban. Az egyetemek eloszlására jellemző, hogy csak Pekingben, a külön álló, angolnyelvű orvosi fakultástól eltekintve, három kitűnően megszervezett egyetem van. Teljesen kínai kézben van az állami egyetem és a metodista misszió által alapított, a dahlemi típushoz közel álló Yenching egyetem. Az amerikai boxerindemnitásból épített Tsing Hua egyetemen a tanítás még részben angol.

A nevelésügy megszervezésében magában is nagy föladatok várnak még Kínára, bár az út itt már némileg elő van készítve legalább technikai szempontból, bár a tanítandó életfelfogás dolgában igen nagy nehézségek vannak. Az új nemzedék Kuo-Min-Tang pártja hivatalos programja szerint nemzeti alapokra helyezkedett, meg akarta tisztítani Kínát az idegenektől és az idegen világnézettől, ugyanakkor pedig eldobta magától az ősi, Kung Fu Tze tanain fölépült világnézetet és úgy ennek, mint más vallásoknak a tanítását beszüntette iskoláikban. Igaz, Kung Fu Tze tanai amúgy sem jelentettek még kialakult vallásrendszert: egészséges, a mindennapi élet kötelességeit aprólékosan körülíró erkölcsi szabályok gyűjteményének tekinthetjük ezeket, melyek elsősorban a családi élet, ezenkívül pedig az állammal és a baráti körrel szemben való viselkedés becsületes mintaképet állítják ideálként a kínai elé. A halál és az ősök emlékének misztikuma, poétikusan kiszínezett babonák kölcsönöztek csak valamelyes vallási színezetet ennek a doktrinér erkölcsstannak. Az új Kína Kuo-Min-Tangjának ez sem kellett s elvetése után már csak kevés új eszme importálásához volt szükség, hogy a családi élet, fegyelem alapjait fölforgassa és egy néhány társadalmi reform bevezetésével elméleti kommunizmus helyett anarchiát hozzon létre.

A jelenlegi helyzet még nem teljesen reménytelen. A forradalmi eszmék még csak kevés helyen vertek mély gyökeret. A birodalom jó részében

még ma is látjuk a régi Kung Fu Tze, Lao Tze, vagy Buddhának emelt templomokat elszegényedett, de még kitartó papjaikkal. E különböző templomok között csak a művészettörténettel foglalkozó idegen lát különbséget, a kínai nem, kinek képzeletében Lao Tze, Buddha, tibeti istenek békés politeizmussá keveredtek össze. Van egy temploma, melyben ősei emlékének áldoz, egy másikban földi javakért könyörög, a harmadikban gyógyulást keres. A pekingi tatár város keleti falain kívül ma is áll egy népszerű, régi templom, hová a gyógyulást keresők tömege jár holdtölte körül. A különböző gyógyító szellemek között ott látunk egy ironikus, 300 éves bronzszobrot, egy számár szobrát. A beteg megsimogatja a fájó testrészének megfelelő tagot a bronzszobron és tömjént égetve pár krajcár ajándékozása mellett áldoz a gyógyítás istenének. A háromszázéves számárszobornak lekopott szemei élő tanúbizonyságai a szembajok évszázados nagymérvű elterjedtségének. A hangulatos templom öreg fákkal beárnyékolta udvarán a múlt évben megjelent az üdvhadsereg zenekara. A tömeg egy része köréjük csoportosult. A térítő prédikációt kíváncsiság nélkül, de türelmesen, mosolyogva hallgatták a templom papjai is. Nemsokára egyik vásári árus kezdte meg a mutatványait, a tömeg átcsoportosult hozzá és ugyanazzal a mosolygással nézte az újabb attrakciót.

Szomorú és nagy nehézségekkel bíró feladat a keresztény hittérítőé, ki mégis reméli, hogy a saját lelki világát át tudja ültetni ebbe az idegen talajba. Statisztikailag szép számban van már keresztény kínai, de Krisztus igazi követője kevés, pedig a missziós társaságok minden tőlük telhetőt megtettek. A szegényeket istápolták, iskolákat, kórházakat állítottak föl. A jövő mondhatja csak meg, hogy a misszionáriusoknak igazi magas céljuk mikor valósul meg, avagy egyelőre csak eszközük, a beteggyógyítás és közegészségügyi törekvéseik megszervezése fog átalakítólag hatni Kínára. A hatalmas fejlődést kiváltható fermentumot utóbbi törekvésük már megadta s ha az események ebben nem fogják meggátolni, a pekingi Országos Közegészségügyi Intézet nagyszabású programját legalább részben meg fogja valósítani. Ennek számításai szerint Kínában ezer emberből évenként 30 hal meg, míg nyugati országokban a halálozás átlaga csak félakkora, Newyorkban például csak 12 ezrelék. 15 ezreléket véve az általános halálozásnak, a Kína egész területére kiszámított halálozási többlet hatmillió, mely a közegészségügy megfelelő fejlettsége mellett megelőzhető volna. Ennek a valószínűség szerint megelőzhető halálozási többletnek 20%-a esik a csecsemőkori halálozásra, 25—40%-a fertőző gyomor- és bélmegbetegedésekre és ami Európában szinte hihetetlen, 15%-a himlőre. A himlőnek az aránylag legkönnyebben és legolcsóbban keresztülvihető megelőzésével évente 900.000 ember életét mentenék meg Kínában. Ezek a számok csak lehetőségekre mutatnak rá, de a közgazdászoknak még nem lehet okuk a félelemre, hogy a közegészségügy fejlődésével beálló népszaporulat még inkább fogja növelni a túlnépesedés problémájának a súlyosságát. A közegészségügy fejlődése a dolog természeténél fogva lassú, és ha mégis bekövetkezik, ennek a fejlődésnek európai tapasztalat szerint kísérőtársa, az egyke, valószínűleg Kínában is ki fogja egyenlíteni a gazdaságilag nem kívánatos túlszaporodást.

A kínai családi élet természete egyelőre még elképzelhetlenné teszi az egykerendszer meghonosodását. A gyermekek eltartásának gondját még a nyomasztó gazdasági helyzet mellett is szívesen veszi magára a kínai. Hagyományos életcélja erős, tiszta családi élet fölépítése s ha magas kőfállal körülvett házának karminnal festett kapuja fölött még ma is ott álló fölírás: „ping an“ tényleg boldog békességet jelent, nem törődik azzal, hogy a jelenlegi átmeneti zűrzavarban melyik generális ragadja magához a hatalmat.

Nevezhetjük ezt a családi életet önzőnek, a külvilággal nem törődőnek, de mégis ez volt a maga elzárkózottságában is a kínai civilizáció alapja és fenntartója. Bizonyos, hogy ezt is kikezdték az új idők eszméi, itt is látjuk a bomlás nyomait s az itt megkezdődött újabb fejlődés ma még nem is sejtethető kimenetelétől függ az, hogy a kínai civilizációban fog-e maradni valami kínai.¹

TOMCSIK JÓZSEF

A PARLAMENTARIZMUS EURÓPÁBAN.

ANGLIÁBAN a 12. században a királyok fontosabb országos ügyekben tanácskozássra hívták össze az ország nagyjait. Ez a szokás a szigetországban fönmaradt, a századok folyamán a viszonyoknak megfelelően változott, míg végre a múlt században oly formát nyert, amelyet az egész világon a legtökéletesebbnek ismertek el, mert— úgy látszott — hogy a parlamenti rendszer mellett kiküszöbölhető a kormányzati intézkedésekből minden önkény és igazságtalanság, hiszen a nép képviselői hozzák a törvényeket s mindenkor a parlamenti többségnek, a nép képviselői többségének, tehát a nép többségének akarata érvényesül. Ezért az ideális népképviselési rendszerért a múlt században Európa egyes országaiban nagy küzdelmek folytak s ma már, még a múlt században önállósult balkáni államokban is az angol parlament szabályai szerint hozzák a törvényeket.

Hogy az angol talajból sarjadt alkotmány, az angol műveltségnek, vérmérsékletnek megfelelően szabályozott törvényhozási mód nem felelhet meg minden más kisebb műveltségű és más vérmérsékletű népnek, az magától értetődő.

Érdekes megjegyzések jelentek meg erről a L'Echo de Paris augusztus 4-i számában, melynek „társadalmi élet“ rovatában, Le parlementarisme en Europe címen a következőket olvassuk:

„Az alkotmányokat általában könnyen másolják, — írja lord Balfour — de nem egyúttal a vérmérsékletet is és ha megtörténik, hogy az oktrojált alkotmány és a természetes vérmérséklet nincsenek összhangban, nem vágnak össze, a legkellemetlenebb következmények származnak belőle. Ha a népeknek nincs meg a természetes hajlandóságuk a szabadság iránt, ha nem él bennük a törvényék természetes tisztelete és eltűrik a deloyalis játékokat, ha nem tudják, hogyan és mikor kell kompromisszumra lépni, ha nincs meg bennük a bizalmatlanság a szélsőséges konklúziókkal szemben, melyet sokan a logika hiányának szoktak tekinteni, ha a korrupció nem ellenkezik az ízlésükkel, ellentéteik túl számosak és túl mélyrehatóak, az angol parlamentáris intézmények nehezen, vagy egyáltalán nem valósíthatók meg náluk.“

Ezt az analízist, lord Balfour e finom és bölcs analízisét megerősítik Mussolini következő szavai: „A fasizmus nem kiviteli cikk. Nem foglalkozom annak a kérdésnek eldöntésével, hogy megfelel-e más népeknek is. Csak azt tudom, hogy ez megváltás Olaszországra.“

Másfelől egy szerb államférfid nem minden mélység nélkül mondta a legutóbb: Ha VII. Edward uralkodott volna Victoria királynő helyén és ugyanannyi ideig, valószínű, hogy a királyi hatalom szerepe nem gyöngült volna ennyire.

Parlamentarizmus valóban nincs Jugoszláviában, mivel ennek a királyságnak a felében a népakarat nem áll ellen a prefektusok szuggesztíójának. Ha a király úgy akarja, holnap a leghatalmasabb pártok eltűnnek, darabokra szakadnak egyetlen választási napon és ezért a pártok, amelyek tudják ezt, csak a legritkább esetben állanak ellen a királyi akaratnak. íme, ezért teheti meg Sándor király azt, hogy a miniszterelnökséget felajánlja olyan embernek, mint például Radics, egy olyan társaságban, amelynek a két szélső szárnya ellenségesen áll vele szemben.

¹ W. Lockhart: The medical missionary in China.

Mit kockáztat vele a király? Semmi egyebet, mint azt, hogy egy fanatikus alattvalója merényletet követ el ellene és minthogy személyes bátorsága nagy, vállalja ezt a kockázatot. Tudja, hogy olyan népnek a gyámja, amely még nem nagykorú a maga mai ensemble-jában, és hogy az ő állandó és határozott akarata nélkül a gyöngéket túl kegyetlenül szipolyoznák ki az erősek.

De soha nem él vissza azzal a hatalommal, amelyet a körülmények adnak meg neki. Ő tudja, hogy egy nép lesz, fejlődik, civilizálódik és a maga nyugodt és erőteljes bölcsességében keresteti vele az utat, körülbelül úgy, ahogy a járnai tanuló gyermekkel szokták.

Egyébként Balfour megragadó sorai a parlamentár izmusra annyira alkalmas angol népnek csak a jó tulajdonságait domborítják ki, amelyek — ámbár igazak, de teljesnek nem mondhatók. Minden éremnek két oldala van. A jugoszláv népnek — erőszakossága ellenére is — vannak olyan előnyös tulajdonságai, amelyek az angoltól hiányzanak. A kényelemtől megrontva, nyakig merülve az egoizmusba, olykor a képmutatásra hajlamosán, az angol békeidőben elvesztette azt az érzékét, amely az egyént az államnak feláldozza. Oly kevés az elszánt és engedelmes katonája, személyes értéke dacára is, hogy egy napon talán minden szép polgári erénye ártalmára lesz a nemzet üdvének.

Semmi sem abszolút ebben a világban és a rossz mindenütt belekeveredik a jóba.

(t.)

A TÖRTÉNETI KRITIKA ÉS A POLITIKA

A TUDOMÁNY és a politika útjai és céljai ellentétesek. A tudomány az igazságot keresi, a politika az ország sorsát akarja minden rendelkezésre álló eszközzel biztosítani. A tudomány nem riad vissza attól, hogy évtizedek, akár évszázadok megrögzött, téves ítéletét megdöntse, a politika csak a maga gyakorlati célját látja s e célja elérése érdekében az igazság erkölcsi követelményeit sokszor minden lelkiismereti aggodalmaskodás nélkül figyelmen kívül hagyja. A politikának a legújabb korban legfontosabb problémája az, hogy ki felelős az 1914—1918-as világháború megindításáért s míg a politikusok a dialektika, sőt a rabulisztika fegyvereivel igyekeznek a felelősséget az ellenségre hárítani, a történészek oknyomozó módszerrel: az akták, körülmények, s minden rendelkezésre álló dokumentum szigorú kritikájával nem az eleve megfogalmazott tétel igazolását, hanem a hiteles dokumentumok teljes gyűjteményéből önként következő igazságot keresik.

Az igazság keresése és kimondása nem hálás dolog. Legalább azt bizonyítja Georges Demartial francia történetíró esete, akit mint a Becsületrend tisztí fokozatának lovagját, e jogaitól öt évre megfosztottak, mert a világháború megindításáról objektív ítéletet mert mondani s bátran megírta, hogy e kérdésben Franciaország felelős. Demartial elítéltetése a francia történészek körében nagy megütközést keltett s az École Normale Supérieure ötven tagja a francia közoktatásügyi minisztériumhoz intézett memorandumában követeli, hogy Demartial ügye történészekből alakítandó zsűri elé bocsáttassák.

Az Echo de Paris augusztus 2-i számában foglalkozik a Demartial-üggyel, természetesen politikai szempontból. Nem minden tanulság nélküli ez a cikk, melynek lényegét a következőkben ismertetjük:

Az École Normale Supérieure már említett tagjai levélben felkérték Herriot minisztert, hogy szolgáltasson igazságot Georges Demartial kérvénye ügyében, aki „kvalifikált történészek zsűri“-jének összehívását sürgeti. Georges Demartial öt év tartamára megfosztották attól a jogától, hogy az „Officier de la Légion d'Honneur“ rendjelet viselhesse, mert több könyvet és egy haragos cikket írt a Victor Margueritte által szerkesztett folyóiratba és Franciaországot ezekben úgy állította be, mint amely a háború megindításáért felelős.

Ötven école-normalista egyetemi hallgató prókátorává lép fel ennek az úrnak a közoktatásügyi miniszter előtt. Íme, a levél lényege:

Amikor Németország a versailles-i békeszerződés 232. cikkelyében tartalmazott, tisztán a történészek rendjéből alakult ítélőszék elé akart fellebbezni, fellebbezését nem hallgatták meg.

Amikor Demartial a történész lelkiismerete szerint akarta tanulmányozni és megégtetni a háborús felelősség kérdését, kidobták a Légion d'Honneurból.

Kétségbe vonják talán az egyetem polgárainak azt a jogát, hogy politikai szerződésről ítéletet mondjanak? Ha mi ítéletet mondunk, nem teszünk egyebet, mint nyomtatékosan hangsúlyozzuk ehhez való jogainkat. Mindazonáltal a politika és a tudomány kevésbé van egymástól elválasztva, mint azt általában mondani szokták és e két terület kapcsolata nem annyira azáltal érthető meg, hogy a tudósoknak igényeik vannak a kormányzásra, mint inkább azáltal, hogy a politikusok törekszenek önmaguk igazolására. Egy politikai intézkedést nem ítéltünk meg úgy, mint valami nyers, köznapi eseményt, amikor maguk a politikusok is azt hiszik, hogy kötelezve vannak intézkedéseik igazolására. Ez tehát kétségtelenül a mi megítélésünk alá is esik és a mi feladatunk folytatni mesterségünket, melynek kötelessége üldözni a tévedést, bárhol forduljon is elő, a nélkül, hogy vizsgálódásainkban feltartóztatna bennünket akár embereknek méltósága, akár egyéb körülmények.

Megdöbentett bennünket, hogy ezt a szabad kutatást a becsülettel ellentétesnek nyilvánították, mert állítólag a haza érdekével ellentétbe jutott. Pedig ird úgy éreztük, hogy eléggé szolgáltuk hazánkat akkor, amikor igyekeztünk igazságosak lenni.

Annál inkább megdöbentett és megzavart hát bennünket, amikor megtudtuk, hogy ugyanez a Demartial évek óta hiába ösztökéli az összes francia történészeket téziseinek valamelyes megbeszélésére, ámbar ő ezeket komolyan bizonyította. Az a tény, hogy Demartial tételei ellentétben állanak azokkal a történeti dogmákkal, amelyek arra szolgáltak, hogy a háború utáni francia politikát igazolják, azt a gyanút kelti, hogy azok, akik e megbeszélések elől kitérnek, nem az igazság érdekéből térnek ki.

Összehasonlítva Demartial könyveinek minden külföldi tudomány által való fogadtatását a mi tudományunk nagy csendjével, attól kell tartanunk, hogy a mi tudományunk nem nagyon törekedett arra, hogy francia legyen.

Őn, miniszter úr, most megfoszt bennünket ettől a félelmünktől és fehérre mossa a mi mestereinket e gyanútól, ha elfogadja Demartial folyamodását, aki önt arra kéri, hogy az ő történészbecsületét vesse történészvizsgálata alá, és általánosabban, hogy vegye kezébe a kezdeményezést és bocsássa tisztán tudományos vizsgálat alá a francia egyetem útján azokat a kérdéseket, amelyeket a nagy háború vetett fel, kérdéseket, amelyeket vakmerőség volna végképpen megoldani akarni, de amelyekben megérthetik az emberek egymást, még akkor is, ha csak arról lenne itt szó, hogy bizonyos elterjedt előítéletek leromboltassanak, olyan előítéletek, melyektől senki meg nem menekül, hacsak gondja nincsrá, hogy e kérdéseket a nagyvilág előtt tárgyalja.

E nyegle frazeológiából, írja az Echo de Paris, kiemeljük e szavakat: „Attól tartunk, hogy ez a tudomány nem nagyon törekedett arra, hogy francia legyen.“ Íme, ez jellemzi legjobban ezeket az urakat. Az ő levelük azt az aggodalmat kelti bennünk, hogy ők szintén nem nagyon igyekeztek azon, hogy franciák legyenek. De mi tudtuk eddig is, hogy a nemzetközi és pacifista iedológia már behatolt a Rue d'Ulmba... ezidőszert mi még óvakodunk ezt elhinni.

Íme az elmélet és a gyakorlat, a tudomány és élet, a történeti kritika és a politika örök harcának egy epizódja.

A tudományos igazság és a politikai cél útjai igen sokszor keresztezik egymást, de egyik sem tudja föltartóztatni a másikat abban, hogy egyenesen haladjon tovább a maga útján.

(TRZ)

A KÖZMUNKATANÁCS HATÁSKÖRE

“NÉHAI Zielinsky Szilárdnak, az első magyar mémökdoktornak, a magyar mérnöki világ eme markáns alakjának örökét nemrégiben vette át Rakovszky Iván nyugalmazott belügyminiszter. Az új elnök a Közmunkatanács április 17-i ülésén részletes programot adott, s szavaira felfigyelt az egész mérnöki kar, tervei elé a legnagyobb várakozással néz

a székesfőváros közönsége. Rakovszky Iván nehéz és felelősséggel teljes munkát vállalt, amikor a tanács elnöki székét elfoglalta. Ha a jelek nem csalnak, a fővárosban a középítkezéseknek egy olyan újabb mozgalmas korszaka előtt állunk, mint állottunk a múlt század végén. A főváros betöltötte, sőt itt-ott szétfeszítette a megalkotott kereteket, s most nemcsak régi szabályozási tervek keresztülvitele, nemcsak a város csinosítása s nem is csak egyes fontos középületek, vagy közművek létesítése van soron, hanem egy jövőendő emberöltőre érvényes új keretnek megalkotása. Az elkövetkező legközelebbi évek városszabályozási intézkedései mind messzemenő következményekkel terhesek. De bármennyire fontosak is a főváros időszerű kérdései, bármily örömmel hallottunk is az új elnök programjában a Tabán rendezéséről, az Erzsébet-sugárútról s az óbudai és Boráros-téri hidakról, legnagyobb figyelmet tagadhatatlanul azon kijelentései érdemelték, amelyek a Közmunkatanács hatáskörének kiterjesztésére vonalkoztak.

Az 1870 évi X. törvénycikk, mely a Fővárosi Közmunkák Tanácsát, mint állandó szervet életrehívta, annak a felismerésnek eredménye volt, hogy szükség van egy ilyen nagy város szabályozásának, forgalmának, közlekedésének központi irányítására, szükséges, hogy egy ilyen központi szerv a középítkezésekre vonatkozó szabályzatot megalkossa, s annak megtartásáról is gondoskodjék. Bármily kifogások emeltettek is egyidőben a Közmunkatanács működése ellen, az nyilvánvalóvá vált, hogy a tanácsra szükség van.

Azok az ügyek, amelyeket már meglévő szervek is elintézhetnének (például a szorosabban vett építésrendőri ügyek), nem adják a tanács feladatkörének lényegét, sőt ellenkezőleg kisebb jelentőségű ügyek mértéktelen felszaporodása okozta azt, hogy a tanács működése egyidőben túlságosan részletekbe vesző adminisztrációvá fajult. Ha, amint helyesebb volna, ezek a kérdések a kerületi mérnöki hivatalokra bíztnának, a tanács sokkal több erőt fordíthatna a messzetekintő nagy tervek megvalósítására.

Az idestova hatvan évvel ezelőtti felismerés, mely a tanácsot létrehozta, kell, hogy napjainkban további felismerésekre vezessen. Be kell látnunk, hogy nem elég, ha a főváros fejlődése van biztosítva nagyvonalú egységes program szerint, nem elég, ha a közmunkák keresztülvitelét irányító szabályzatok csak a főváros területére vonatkozó érvénnyel alkottatnak meg. Ebbe a körbe be kell vonnunk az egész országot, ha csak azt nem akarjuk, hogy az a kínzó, bántó ellentét, mely a főváros és a vidék között ma fennál, tovább is fennmaradjon, s mindaz, ami Budapesten bölcs és körültekintő ellenőrzés mellett, a nyugati városépítés tapasztalatainak felhasználásával történik, a magyar vidéken mint ugyanennek karikatúrája álljon előttünk s ha azt akarjuk, hogy végre-valahára megkezdődjék annak a vigasztalan képnek kikorrigálása, amely vidéki városaink, községeink, falvaink alakjában minden jóízű, rendszerető emberre a lehető legsivárabb benyomást gyakorolja. Tisztelet annak a pár, szórványos, többnyire véletlenül sikerült városképnek, mely kivételesen előfordul; nagy általánosságban azonban vidéki városaink, községeink, falvaink kiáltóan hangsúlyozzák az ellentétet a központosán vezetett főváros és az árván maradt vidék között. Akár vonaton, akár autón járja az ember a vidéket, lehetetlenség egy bizonyos nyomasztó érzéstől szabadulni, melyet — megengedem, egyes vidékek nyomorúsága is, de általában községeink, kisvárosaink rendetlensége, rendezetlensége, Istentől, embertől elhagyatottsága, kulturálatlansága, ízlésbeli eltévelyedései a szemlélőre gyakorolnak. Szép vidéken járász, örömmel élvezed azt a harmóniát, melyet a természet a dombok hajlatában, a messzire nyúló vetéstáblákban és faszorokban s a távol vonuló hegyek kékjében eléd tar: s ekkor feltűnik messziről a falu szélső házikója. Valami idillt remélsz,

mely alatt nem a vasárnapi falu ünneplős csendjét értem, de a természetben élő embertől azt várnád, hogy igénytelen alkotásaival valamiképpen tovább játssza azt a rendet és harmóniát, melyet maga körül lát. De e helyett düledező, piszkos kutak, sáros vályúk, idétlen betonhidak kínosan szerelt, és megrozsdásodott vaskorlátokkal, az útvonalra ferdén parcellázott telkeken ki s be ugráló, ferdén-sután álló házakat találsz. A mindenkori portól, vagy sártól eltekintve állandó szemét, rozoga kerítések, korhadt egészségtelen ólak tűnnek eléd. Agrárország lévén, nem tudjuk, hogy a cement-beton trágyatárolókkal óriási értékeket menthetnénk meg: ennek következtében egy-egy falusi udvar a maga egészében egy nagy trágyadombnak tűnik fel, melynek hulladékai s szerte-hordott szalmacsutakjai között maszatos gyermekek játszanak. Még rosszabb a kép, ha nagyobbfajta községbe érsz. Az ember torka elszorul, ha arra gondol, hogy vannak, akik egy életet élnek le ebben a környezetben. A főutca idétlen — bár csempékkel díszített! — polgári és kereskedőházai, a begyepesedett árkokban folydogáló szennyvizek, az elhanyagolt szemetes terek, a lázítóan rendetlen, piszkos, rossz karban levő középületek nem a valóságba, hanem inkább rossz álmokba illenek. Az az érzése az embernek, mintha minden egyes községháza, posta-, jegyzői hivatal, szövetkezeti épület, melyeket féltő gonddal s a példamutatás előrelátásával kellene megépíteni és épségben tartani, mind valami mindenről lemondó egykedvűséggel, valami defetista közönnyel állanának a köröskörül terjengő rendetlenség, szegénység és piszok közepette... vagy talán mint rongyaikat és sebeiket mutató koldusok görnyednek az út szélén egy kevés részvétet, valamicske figyelemét és alamizsnát remélve...

Ha ezeket a sorokat fővárosban élő ember olvassa, azt vélheti, hogy túlzás. Vidéken is járó-kelő olvasók azonban tudhatják, hogy mindez általánosságban nagyon is igaz.

Ha szükségesnek tartjuk, hogy egymillió embert magában foglaló főváros polgárai a középítkezésekben és közmunkákban bizonyos előrelátó szabályzatoknak rendeltessenek alá, hogy ezáltal a közrend, minden egyes polgár közös érdeke s a közös környezet szépsége valami módon biztosítsák, úgy azt hiszem, sokszorosan fontos, hogy ugyanilyen védőintézkedések bástyaival védjük meg az ország egész lakosságát magába foglaló vidéket is a rendetlenség, az egészségtelenség és piszok ellenében.

A vidék rendetlenségére nem lehet haragudni, az inkább szánalmat ébreszt. Ezek a kócos kis falvak, fésületlen, elhanyagolt községek és ízléstelenül cicomázott, csatornázatlan, vízvezeték nélküli kis városok nem szidást, hanem egy kis simogatást, nevelést, egy kis jótékony törődömséget érdemelnek. Országos érdekek fűződnek hozzá, hogy minekutána Budapesten a megengedhető küszöbmagasságok és építőszerkezetek a legnagyobb részletességgel körül vannak írva, most már haladéktalanul fordítsuk figyelmünket a vidék felé s emeljük ki abból az elhanyagoltságból, melyben ma leledzik, abba a kívánatos állapotba, ahogyan német, hollandi, dán, francia, amerikai falvak és községek láthatók, hogy vidéken élni, kisvárosban lakni ne lemondást, ne kinszenvedést, ne betegséget jelentsen, hanem a nagy városétól különböző, más, de talán békésebb, harmonikusabb örömet.

Az a szép program, melyet Rakovszky adott, reményeket ébreszt az emberben, hogy talán történni fog valami. Mindezek a kérdések persze nem a Fővárosi Közmunkák Tanácsát, hanem egy Országos Közmunkák Tanácsát illetnék, amely végre megalkotná Budapest Építésügyi Szabályzata után az Országos Építésügyi Szabályzatot. Erre már csak azért is égető szükség volna, mert az új szerkezetekkel a vidéken számtalan abúzus történhetik. Az Országos Közmunkák Tanácsa hatékonyan vehetné kezébe a vidék arcának megváltoztatását, aminthogy ennek keresztülvitelére számos

figyelemre méltó külföldi példa áll rendelkezésre, melyek közül e helyen a Poroszország újjáépítésénél kitűnően bevált „Praktische Baupflege“ rendszerét említjük meg.¹ Ez a rendszer egy félév alatt igen vitássá tenné azokat a véleményeket, amelyeket egyesek a Műegyetem túlproduktdójával táplálnak, aminthogy egy műszakilag ennyire árván hagyott országban ilyet állítani valóban csak a viszonyok félreértése mellett lehet. Azok a minimális befektetések, melyeket az országos közmunkák központi irányítása igényel, sokszorosan megtérülnek a racionálisabb építkezés, az anyagok és szerkezetek jobb felhasználása, a telkek és közterületek okosabb felosztása s mindezek nyomán a köztisztaság, közrend és közegészségügy felvirágzásában. Az új házhelyesek, a vidéki kórházak és egyéb egészségügyi építkezések, a vidéki középületek kérdései nem is oldhatók meg másképpen, mint nagy előre látással és gonddal megszervezett központi irányítás segítségével. Amikor tehát örömmel látjuk a fővárosi közmunkák terén egy új, remélhetőleg alkotásokban gazdag korszak kezdetének jeleit, egyben reméljük azt is, hogy végre sorra kerül a vidék, az ország egyik területe is, amelyet mai magárahagyottságából kiragadva, áldásos és emberöltőkre kiható intézkedések segítségével a fejlődés s a közjóit emelkedésének útjára indíthatunk.

PADÁNYI GULYÁS JENŐ

AZ ŐSZI ÜLÉSSZAK ELŐTT

A KÉPVISELŐHÁZ kapui még csak néhány hét múlva tárulnak fel a nyári szabadságról visszatérő honatyák előtt s a törvényhozás érdemleges őszi munkája a jövő hónap vége előtt alig veszi kezdetét, a magyar közélet porondja már a politika problémáitól s a politizálás szólamaitól visszhangzik. Nem sok ideig tartott a pihenés a magyar politika berkeiben s az a jótékony nyári szélcsönd, amely olyannyira kínzó és elviselhetetlen volt az időjárásban, de olyannyira kellemesen és megnyugtatóan hatott a közélet légkörében, most, augusztus utolsó napjaiban már lassan, lassan kezd elmuladozni. Egyelőre ugyan csak jóindulatú, langyos és termékeny déli szellőcskék borzolgatják a magyar élet napirenden lévő nagy kérdéseit, de a politikai légsúlymérő észrevehetően alászálló higanyoszlopa őszre, mikor majd teljes erővel megindul a zajlás a magyar politika vizein, már kevésbé csendes, kevésbé nyugodt és kevésbé kedvező széljárást jósol. Igaz ugyan, hogy egy-két jólismert magyar politikai bajkeverő még a kánikula kellős közepén is megkísérelte felzavarni a közélet nyugodt és harmonikus csendjét olyan problémák felvetésével, amelyek bár ezidőszerint senkit sem érdekelnek, de amelyek — ha az események fejlődése által egyszer mégis csak homloktérbe kerülnek — súlyos gondokat okozhatnak minden felelős államférfiúnak és nehéz napokat a magyar társadalomnak. A királykérdés unos-untalan feszegetése, akár van reá ok, akár nincsen, megbocsáthatatlan hiba bármelyik oldalról történik is az, ha ellenben éppen azok a politikai tényezők erőszakolják az időszerűség láthatára fölé, akik magukat az ősi jogfolytonosság egyedüli és kizárólagos képviselőinek tartják, voltaképpen a saját maguk vallotta elvekkel kerülnek ellentétbe. Mert az ősi jogfolytonosság elve azt követeli, hogy minden ilyen, a nemzet életére és az alkotmányosság fejlődésére sorsdöntő hatással levő közjogi kérdés az arra hivatott, törvényes szervek által megállapított időpontban, e törvényes szervek törvényes for-

¹ Alkalmilag erre vissza is térünk.

mák között létrejött akaratnyilvánításának megfelelően kerüljön eldöntésre. Minden olyan igyekezet, amely ezt a kérdést, annak időelőtti és elhamarkodott felvetésével, fantasztikus — bár legitimnek mondott, de a mai tényleges jogállapotot negligáló — megoldási módok hangoztatásával el akarja vonni annak törvényes fóruma elől, súlyos megsértése a jogfolytonosság \$ vele a legitimitás elvének. Az a két momentum, amelyre a királykérdés türelmetlen szószólói hivatkoznak: egy magasállású bírói személynek a bírói székből tett kijelentése s egy, a királykérdés ú. n. „szabadkirályválasztó“ megoldási módozata mellett exponált politikus felelős állásba való állítólagos kinevezése, nem ok arra, hogy ezt a sok-sok rejtett és előre nem fátható veszedelemmel fenyegető, bonyolult kérdést nyugalmi helyzetéből kimozdítsuk. Az illető bírói személy, ha nyilatkozata tényleg elhangzott és tényleg úgy hangzott el, ahogy azt a napilapok megírták, nem tartalmazott sem a kuruliszi szék méltóságához nem illő politikumot, sem pedig olyan jogi állásfoglalást, amely egy hajszálnyira is eltért volna a fennálló magyar törvények szellemétől és betűjétől. Ha már ez az áldatlan kérdés egy-egy politikai per útján közvetve, vagy közvetlenül az ítélőbíró pódiuma elé kerül, a törvények erejét és az igazságszolgáltatás tekintélyét érvényesíteni hivatott bírótól azt kívánni, hogy jogi állásfoglalását és ennek keretei között ítéletének törvényes indokait ne a hatályban lévő jogszabályok fundamentumára, hanem bár tiszteletreméltó, de azért a mai tényleges joghelyzettel mégis ellentétes közjogi teóriákra építse fel, voltaképpen azt jelenti, hogy az igazságszolgáltatás az alkotmány gránitalapzatáról a politika ingoványaira szálljon le. Ez pedig az anarchiával egyenlő. Mert egy-két politikus talán — a közönséges emberektől eltérően — megengedheti magának azt a fényűzést, hogy érvényesség és hatályosság szempontjából válogasson a fennálló törvények között s a saját ízlésére bizza, hogy az egyik törvényt törvénynek, a másikat pedig levegőnek tartja, de a bíróra is ezt a módszert erőszakolni, kissé veszedelmes játék volna a legalitás és a legitimitás szellemével. A kérdéses politikusok mentségére legyen mondva, azt hisszük, hogy ezeknek a királykérdés körül fellángolt augusztusi polémiáknak az előidézésében nem annyira ők, mint a nyári eseménytelenség unalmas és egyhangú mozdulatlanságában szenzációkat hajszoló újságírók voltak a hibásak. Készséggel megértjük, hogy nem irigylésreméltó feladat szélvészt kelteni szélcsendes időben és „eseményekké“ felfűjni erre a szerepre nem aspiráló kérdéseket, de valahogy mégis azt várná az ember, hogy a magyar közélet érzékeny és sajtó problémái — amelyek annyi politikai ellentétnek, pártszenvédélynek, érzékenységnek és tömegindulatnak válhatnak a szülőökaivá — ne használtassanak fel ilyen könnyed zurnalisztikai kirándulások céljaira. Se a túlbuzgó riporterek, se pedig az általuk megszólaltatott, majdnem azt mondtuk: „beugratott“ tekintélyes közéleti férfiak által.

Ezeknek a királykérdés iránt olyannyira érzékeny és ideges közéleti férfiakkal, a megnyugtató végett megszólalt falusi magányában a kormányelnök is, aki ismételt, nyomatékosan és határozottan kijelentette, hogy a „kormány változatlanul azon az állásponton áll, hogy a királykérdést ma aktuálisnak nem tartja, annak megoldására ma előkészületet nem tesz, belátható időn belül nem is fog tenni és ennek folytán kizár mindenféle propagandát akár az egyik, akár a másik irányban“. Ezek a szavak sem félreértést, sem félremagyarázást nem tűrnek s ha még ezek után is akad napilap és akad politikus, aki a királykérdés suttymban való megoldásának az előkészítését, avagy ennek szándékát magyarázza bele a kormány egyes ténykedéseibe, attól méltán él lehet vitatni a jóhiszeműség és a tárgyilagosság jelzőit.

Nem lennének igazságosak a magyar politika különben valóban zavar-

talán és valóban eseménytelen nyári szélsendjével szemben, ha nem ismernek el, hogy e szélsend nyugalmát és mozdulatlanságát nemcsak ilyen, a fentiekben vázlatosan érintett s a komolyság és a megfontoltság igényére a legkevésbé sem számottartó problémák kavarták fel. Ellenkezően, augusztus második felében már mind határozottabb formában kezdtek napvilágot látni a kormány őszi programjának a körvonalai, azoknak a teendőknek a hosszú és tekintélyes sora, amelyekkel a kormány az október második felében összeülő törvényhozást foglalkoztatni kívánja. Maga a miniszterelnök tárta fel ezeket a problémákat egy újságíró előtt, aki őt falusi magányában felkereste és a kormány őszi munkaterve felől megkérdezte. A miniszterelnök nyilatkozata szerint az őszi ülészak legfontosabb feladata a közigazgatási reform tető alá hozása lesz, amelyre vonatkozó törvényjavaslatok már a képviselőház előtt fekszenek. E törvényjavaslatok változatlan — se helyen már tüzetesen ismertetett formában — kerülnek tárgyalás alá s ha azok letárgyalása programszerűen alakul, a magyar törvénytár talán még ebben az esztendőben egy alapvető alkotmányjogi jelentőségű reformmúvel lesz gazdagabb.

Ez a reformmú a magyar államélet egy régi és a viszonyok kényszere miatt meglehetősen elhanyagolt problémáját rendezi igen szerencsés kézzel. Féltő gonddal vigyázva a tisztos tradíciók által életképeseknek és nagy jövőre hivatottaknak bizonyult intézmények egészségére, olyan intézkedéseket teremt, amelyek a vármegyei és a municipiális közigazgatás struktúráját és belső, szervezeti életműködését közelebb hozzák a mai modern, fejlett államélet, megnehezült társadalmi és közgazdasági viszonyok és változott szociális helyzet követelményeihez. E közigazgatási reformjavaslatok rendszerét a fővárosi törvény revíziója, illetve az új fővárosi törvény teszi teljessé, amely törvény egyszerűbbé, áttekinthetőbbé, mozgékonyabbá teszi a törvényhatóság magisztratúrális szervezetét és az autonómia elvének érintése nélkül, de az autonómia káros kinövéseinek a lenyesegetésével, biztosítja Budapest világvárosi igényeket támaztó adminisztrációjának síma, szakszerű és felelősségteljes működését. A közigazgatási javaslatokon kívül még egy-két más alkotmányjogi természetű javaslat is sorra kerül az őszi ülészakban: az egyesülési és gyülekezési jog kodifikálása, valamint az új sajtónovella. Ha figyelembe vesszük, hogy az előbbi javaslatok keretein belül a szakszervezetek régóta rendezést váró problémája is törvényes szabályozást nyer, megállapíthatjuk, hogy az őszi ülészak a magyar alkotmányosság számos elvi jelentőségű kérdésében fog állást foglalni.

Közvetve, a minisztérium szervezeti felépítésén és a miniszteri hatáskörök differenciálódásán keresztül szintén érinti az ország alkotmányos berendezkedését az a reform is, amelyet a kormány az államigazgatás jelenlegi gazdasági és pénzügypolitikai irányítása körül tervez és az előjelek szerint még a parlament őszi ülészakának megkezdése előtt keresztülvisz. A modern állam gazdaságpolitikai vezetése ma sokkal több, nagyobb és bonyolultabb problémák megoldását követeli a kormányoktól, mint akárcsak két-három évtizeddel ezelőtt is, a korlátlan, tiszta gazdasági liberalizmus elveinek uralma alatt. Ma az állam nem elégedhetik meg azzal, hogy megteremt a magángazdaságok zavartalan munkájához szükséges jogi, főként közbiztonsági előfeltételeket, különben nem avatkozik bele a közgazdaság életműködésébe. Ma, a modern élet gazdasági és szociális követelményeinek súlya alatt nemcsak, hogy szabályozza és biztosítja a magángazdaságok életét és munkáját, de azok alakulására és fejlődésére is döntő befolyást gyakorol. Szociális szempontokból, állampénzügyi szempontokból, állambiztonsági szempontokból, sőt külpolitikai szempontokból is, hiszen az államok között

folyó hatalmi tülekedés — amelyet a diplomácia nyelvén szervezett békének neveznek — ma főként gazdaságpolitikai harcmezőn, gazdaságpolitikai fegyverekkel folyik. Különösen velünk, magyarokkal szemben, akiket szomszédaink köztudomás szerint gazdaságpolitikai jellegű kényszerítő eszközökkel akarnak egy olyan államjogi rendszer keretei közé szorítani, amely a kettős monarchia feltámasztását jelentené számunkra, de e monarchia előnyei és haszna nélkül. Ilyen körülmények között, midőn a hivatalos gazdaságpolitika az állam hatalmi viszonyainak alakulására, nemkülönben a belső társadalmi béke biztosítására és a szociális egyensúly fenntartására oly döntő befolyást gyakorol, a hivatása magaslatán álló államkormányzat nem nélkülözheti a gazdasági és pénzügyi politika egységes, céltudatos és harmonikus irányítását. Ezért nemcsak szorosan vett gazdasági és pénzügypolitikai megfontolásokból, de a magasabb államrezon szempontjából is talpraesett gondolatnak tartjuk a kormánynak azt az elhatározását, hogy a meglévő három közgazdasági reszortminiszter mellé egy tárcanélküli „közgazdasági miniszteri“ állást szervez, amelynek az lesz a feladata, hogy az ország egységes közgazdasági irányítását s a magyar közgazdaság különböző tényezőinek együttműködését kezében tartsa. A miniszterelnök erélyesen megcáfolta bizonyos baloldali politikai köröknek e közgazdasági miniszteri állás felállításával kapcsolatban hangoztatott azt a beállítását, mintha a kormány ez új miniszteri állás megszervezésével megváltoztatná a felelős kormányzat mai alkotmányos rendszerét és a pénzügy-, kereskedelem- és földművelésügyi miniszterek fölé egy úgynevezett „főminiszteri“ állást kreálna, akinek az előbbieik hatáskör, működés és felelősség szempontjából alá volnának rendelve. A közgazdasági miniszternek a miniszterelnök szerint kizárólag az lesz a feladata, hogy azokat a kérdéseket intézze, amelyek mindhárom gazdasági reszortot egyaránt érdeklik, amelyek egy-egy reszort keretében eddig sem voltak megoldhatók és amelyek mindhárom reszort szerves együttműködését követelik. Egyszóval a kormány általános gazdaságpolitikai koncepcióinak az irányítása és azoknak az elveknek a megállapítása, amelyek alapján az egyes reszortminiszterek működni fognak, alkotja az új miniszter feladatát. Ez elvi megállapítások keretei között a minisztérium már részleteiben is megállapította az új tárcanélküli miniszter feladatát és hatáskörét, nemkülönben a többi gazdasági tárccal való együttműködésének az irányelveit. Ezek szerint főképp a kereskedelmi szerződések ügye, az ezzel kapcsolatos vámpolitikai és tarifális kérdések s általában az egész külkereskedelmi politika intézménye tartozik az új miniszter hatáskörébe. Ezenfelül a hitelélet legfelsőbb irányítása, a kamatpolitika megállapítása, a mezőgazdasági és iparfejlesztési kérdések egységes vezetése és az összes állami üzemek racionalizálása. Az egyes termelőágak koncentrációja és ezzel kapcsolatban a kartelkérdés megoldása szintén az új miniszter feladatát alkotja, nem is szólva a közlekedési politika legfőbb irányításáról, ami az egyik legfontosabb teendője lesz.

Természetesen, mint minden ilyen elvi jelentőségű szervezeti reformnak, úgy a gazdasági minisztérium működésének sikere is a keresztülvitel módjától és erélyétől, de nemkülönben az arra hivatott személyek egyéni kapacitásától, főképpen pedig az együttműködésre hivatott miniszterek szerves és céltudatos kooperációjától függ. Ezen a téren igazán nincs okunk az aggodalomra s ha figyelembe vesszük, hogy az állam ez egységes gazdaságpolitikai irányításának a keresztülvitele azok által a személyek által történik, akik e reform szükségességét megállapították és annak terveit kidolgozták, meg lehetünk győződve arról, hogy e nagyjelentőségű reform üdvére szolgál az ország gazdaságpolitikai érdekeinek. Korai lenne még — mint azt a kormány ez intézkedésének egy-két időelőtti és túlbuzgó

kritikusa teszi — bármely hátrányos következményétől, a bürokratizmus túltengésétől, a gazdasági élet politikai, pártpolitikai ellenőrzés alá helyezésétől és más hasonló veszedelemtől félteni az országot. Itt csak olyan szervezeti rendszabályok foganatosításáról van szó, amelyeket a modem államélet megsúlyosbodott gazdaságpolitikai feladatai és e feladatoknak a közjó érdekében való megoldása nélkülözhetlenné tesznek és amelyeket legtöbb más nyugati ország — éppen a mieinkhez hasonló kényszerűségek által vezetettve — már hasonló, vagy más formában megvalósított. Mindenütt Európában és Európán kívül, ahol az államigazgatás gazdaságpolitikai tevékenységét egységes vezetés alá helyezték, csak az előnyeiket élvezik e rendszabálynak és annak nem a visszafejlesztésén, hanem a további kiépítésén és tökéletesítésén dolgoznak. Miért lenne ez egységes, céltudatos, organikus gazdaság- és pénzügypolitikai vezetés csak nálunk hátrányos és veszedelmes, ahol a mi speciális gazdaságpolitikai viszonyainknál fogva az egység, a tervszerűség és a köz szempontjainak kérlelhetetlen érvényesülése még fontosabb és nélkülözhetlenebb követelménye a nemzet tervszerű közgazdasági erő kifejtésének, mint Európa bármely más országában?!

ANTAL ISTVÁN

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

AKELLOGG-PAKTUMOT augusztus 27-én tizenöt állam képviselői nagy ünnepségek közepette aláírták Párizsban a Quai d'Orsay híres óratermében. Bármilyen legyen is a politikusnak, vagy történelemkritikusnak véleménye a „háborút, mint a nemzeti politika eszközét“ elítélő szerződésről s annak gyakorlati értékéről, mindenkinek el kell ismernie, hogy az amerikai államtitkár és a német birodalmi külügyminiszter részvételével lefolyt ünnepség korunkban mindenesetre jelentős történelmi cselekménynek számít.

Az Egyesült-Államok kormánya már néhány nappal az aláírás után felszólított negyvenkilenc további államot — köztük Magyarországot is — a csatlakozásra, míg Franciaország még két államhoz — Equadorhoz és Szovjetországhoz — intézett felszólítást, amelyeknek az Egyesült-Államokkal nincsen diplomáciai összeköttetésük. Kétségtelennek látszik, hogy az államok óriási többsége hamarosan csatlakozni fog, hiszen úgy látszik, még a moszkvai kormány is — bár eleinte duzzogott, hogy nem hívták meg eredeti aláírónak — hajlandó felhasználni az alkalmat, hogy a rezsimet otthon ezáltal némi tekintélytöbbletbe juttassa.

De vajjon békét jelent-e valóban a fenntartásokkal és egérukkal gondosan megspékelt szerződés, vagy ha a konkolyhintóknak hitelt adunk, már a mai helyzetben benne vannak-e újabb nagy háborúk magvai? Ha nem is benne, de körülötte megvannak \$ talán nem tévedünk, ha azt hisszük, hogy a békeakarás ez ünnepélyes megnyilvánulásának kétségtelen morális hatása mellett, a szerződés főjelentősége az amerikai elnökválasztásra gyakorlandó hatásában keresendő. Az uralmon levő republikánus párt az amerikai népben mélyen gyökerező szentimentális és elméleti pacifizmust akarja a maga számára kamatoztatni.

Azt a fenntartást, hogy a szerződés a védelmi háborút nem tiltja, például elsősorban éppen a washingtoni kormány igyekszik hasznosítani. Coolidge elnök kijelentette, hogy a nagy flottafejlesztési programot hamarosan a Szenátus elé fogja hozni. Célja úgy látszik az, hogy ezt az állítólag csupán

védelmi jellegű javaslatot, amelynek köntöse alól azonban feltűnően kilóg az imperialista lóláb, még a Kellogg-féle szerződés előtt fogadtassa el a törvényhozó testülettel s egész tekintélyét latba kívánja vetni a gyors elfogadás mellett. A józan önvédelmi gondoskodás mellett ez az erélyes akció kétségtelenül felelet akar lenni a francia-angol úgynevezett leszerelési megegyezésre, melynek létrejöttét Chamberlain angol külügyminiszter az alsóház ülésén, még megbetegedése előtt, mint a leszerelés útján tett jelentékeny lépést jelentette be. A megegyezés szövegét közölték a washingtoni tengeri leszerelési konferencia szignatáriusaival, nyilvánosságra hozatala tehát csak akkor lehetséges, ha a római, tokiói és washingtoni kormányok nyilatkoztak, illetve ha hozzájárultak. A jeges hallgatás, amellyel a Fehér Hár ezt a közlést fogadta s a tény, hogy Kellogg államtitkár, aki valaha londoni nagykövét volt, eredeti terve ellenére elkerülte a brit birodalom fővárosát, továbbá, hogy Mr. Bridgeman, az angol admirális első lordja lemondott s visszavonul a politikai élettől, azt mutatják, hogy a Párizs—londoni megállapodás mely a kis cirkálók kérdésében teljesen a washingtoni kormány által az az amerikai állápontra sérelmesnek tekintett angol felfogást juttatta érvényre, nagy elkedvetlenedést váltott ki túl az Óceánon. Tendenciózusan azt a hírt is terjesztették odaát, hogy a megegyezésnek titkos záradéka is van s hogy az egész az Egyesült-Államok ellen irányul angol-amerikai háború esetére. Vannak hatalmak, amelyeknek érdekük lehet szítani a London—Washington-ellentétet, mely a kínai kérdés kezelésében a legerősebb s erre a körülményre vezethető vissza ez a nyilvánvalóan hamis híresztelés is.

A zavarosban halászni akaróknak a távolkeleti politika örvényei kitűnő alkalmakat nyújtanak. Az Egyesült-Államok ugyanis egyrészt demokratikus doktrinérizmusból, másrészt üzleti pacifizmusból — a Wallstreet a City pozícióit Sanghaj, Hongkong és Nankingban így foglalhatja el a legkönnyebben — rendkívül előzékeny és megértő politikát folytat a nankingi kormánnyal szemben, amelyet valószínűleg elismerni is hajlandó volna. Ez erős ellentétet hoz létre az angol-francia-japáni Kína politikával, mely a fennálló szerződések egyoldalú felbontását nem fogadja el, csak nehezen szánja rá magát fokozatos revízióra és az elismeréssé is tartózkodó. Viszont észrevétlenül közdebb hozza egymáshoz az ilyképpen sok tekintetben azonos eredetű szovjetpolitikát a leginrangizensebb kapitalista nagyhatalom, az Egyesült-Államok politikájához. Valószínű, hogy a gyermeteg amerikaiak még észre se vették ezt, míg a körmönfont agyú moszkvai vezetők már ügyesen kihasználnak minden alkalmat az Amerikával azonos állásfoglalásra. Washingtonnak így következetesen a kezére játszanak. A keleti kérdésben éppen úgy, mint a francia-angol megegyezés ellen, a leszerelési kérdésben.

Párizs és London újabb antantja részben természetes fejlődés eredménye, részben Chamberlainnak azon a személyes meggyőződésén alapszik, hogy neki ugyanazt a politikát kell követnie, mint egykori nagynevű elődjének, lord Castlereagh-nek, aki a bécsi kongresszus után mereven kitartott a háborúban győzelmes szövetség mellett. Ennek a politikai megegyezésnek tulajdonítható a két hatalomnak szófiai intervenciója is, mely a macedón bizottság feloszlatását és a vezérek elfogatását követelte a Liapcsev-kormánytól. Olaszország, amelynek balkánpolitikáját e lépés nyilvánvalóan keresztelte, nyomatékosan ki is jelentette, hogy helyteleníti ezt a beavatkozást Bulgária belügyeibe. Az egész francia-angol antant elleni sakkhúzásként pedig szövetségi ajánlatot tett Spanyolországnak, hogy így Franciaországnak Anglia által erősített középtengeri hegemoniáját ellensúlyozza; Albániában viszont hozzájárult ahhoz, hogy Achmed Zogu az összes albánok mbret-jévé, királyává proklamáltassa magát, ami a szomszéd államok területén élő

albánok feletti szuverenitás igényének ünnepélyes hangsúlyozásával, tehát azok enyhe bosszantásával egyértelmű.

A természet kedves, örök kontraszt-játéka mintha azt kívánná, hogy amikor a pacifizmus diadalát véli ülni, mindenünnen baljós előjelekkel mutasson rá arra, hogy érdekellentétek állandó fejlődése s esetleg veszélyt-hozó alakulása az emberi társadalmak történelmi fejlődésének legállandóbb, legbiztosabb eleme.

A Népszövetség évi közgyűlése két nagy „sztár“-jának — a súlyos betegség után üdülő Chamberlainnak és Stresemannak — távollétében a prognózis szerint nem ígérkezik nagyon érdekesnek, bár ezt, a tavalyi ülészek lefolyásából ítélve, nyilván sosem lehet előre tudni. A Kellogg-paktum aláírása bizonyára erős befolyással lesz a leszerelési kérdés tárgyalására a plénumban. Kérdőre fogják vonni a leszerelési konferenciát előkészítő bizottság tárgyalásait vezető hatalmakat, — azaz elsősorban Angliát és Franciaországot — vajjon mit tettek a tavalyi Assemblée ezirányú kívánságainak végrehajtása terén. A két állam megegyezése, mely — a kiszivárgott hírek szerint — a szárazföldi hadsereg kérdésében az eddigi brit álláspont feladásával, viszont teljesen a francia tézist honorálta, a kiképzett tartalékok kizárván a leszerelésből, valószínűleg némi kritikát fog kiváltani; az Assembléban találkozhatnak ugyanis néha bátor emberek. Hiszen ez a megegyezés a leszerelés komoly tárgyalását szinte teljesen kizárja s az egész probléma kezelését a nagyhatalmak részéről tiszta gombjátékká süllyeszti: leszereljük-e, felfegyverkeznek-e? Az utolsó gomb s a legerősebb szava dönt.

Valószínűleg bírálják a közgyűlésen a szövetség tehetetlenségét a lengyel-litván konfliktus megoldásában. A kérdés ismét a Tanácsülés napirendjén van és a litvánok makacs passzív ellenállásán, melyet valószínűleg Moszkva — és talán valamilyen módon Berlin is — táplál, minden egyezkedési kísérlet csődöt mond. És több mint kétséges, vajjon a Tanács át fogja-e bírni vágni saját erőtlenségének gordiusi csomóját?

A kulisszák mögött természetesen szóba fog kerülni, ezúttal hivatalos formában a Rajnakiürités kérdése: Stresemann a Kellogg-paktum aláírása alkalmából felvetette ezt a kérdést Poincaréval szemben is. A francia miniszterelnök a sajtó ellenőrizhetetlen hírei szerint úgy precizizálta álláspontját, hogy a második zóna időelőtti kiürítéséről, 1930 január 1. előtt, hajlandó tárgyalni, a harmadik zónáról ellenben csak a német reparációs fizetések végleges rendezésével, a szövetségek közötti adósságok kérdésének megoldásával, tehát a német tartozások amerikai fundálásával junktimban hajlandó eszmecsere-t kezdeni. Ez tehát Amerikától függ s így ezzel az elnökválasztás lefolyását, az új elnök márciusi székfoglalását és kormánya megalakítását meg kell várni.

Annyit Stresemann azonban mindenesetre elért, hogy a nagyköveti konferencián képviselt hatalmak a népszövetségi közgyűlés ideje alatt Genfben hivatalos formában tárgyalni fogják az ezúttal a kancellár, Müller Hermáim vezetése alatt álló német delegációval a Rajnavidék második zónájával körülbelül egy évvel idő előtt történő kiürítését. A német nép és Stresemann presztízs-kérdést csinált ebből s a franciák igyekezni fognak annyit keresni a dolgon, amennyit lehetséges. Presztízsért fizetni kell, különösen ha nagyon nyíltan, temperamentummal keresik a kielégítését.

A Tanács azzal, hogy a magyar-román döntőbíróági pert a magyar kormány kérelme alapján és Apponyi Albert gróf fényes dialektikájának hatása alatt a következő, körülbelül szeptember közepén az új tagok megválasztása után összeülő 52. ülészekének napirendjére tűzte ki, ugyan újabb bizonyosságot tett arról, hogy ha akar, képes hivatásának magaslatára emelkedni és nagy nemzetközi kötelességének legalább formailag eleget tenni.

Remélni kell, hogy a kérdés érdemében is a felelősségérzetnek és pártatlanságnak ugyanezt a szellemét fogja mutatni és érvényre juttatni, mellyel nem ennek vagy annak a tagállamnak, hanem önmagának tartozik elsősorban.

A kérdés tárgyalásába új hang és modor vegyült azáltal, hogy a lemondott Titulescu külügyminiszter helyébe a valószínűleg nem kevésbé intranzigens, de civilizáltabb fellépésű Antóniadé követ lépett. Titulescu úgy látszik ebben a kérdésben s a júliusban perfektuált román kölcsön kérdésében nem volt Vintila Bratianuval egy véleményen, s minthogy a kabinetben, de az egész országban is nem jó szemmel nézték a tehetséges, de izgatott külügyminiszter szinte állandó távollétét székhelyétől, jobbnak látta visszavonulni, egyelőre azzal a programmal, hogy később, ősszel visszatér londoni posztjára.

A másik, sokkal jelentékenyebb változást a Balkánon a jugoszláv kormánykrízis megoldása hozta: hosszú vajúdas után a régi koalíciós pártokból alakult új kabinet, de ezúttal először a hármas királyság fennállása óta, nem az ókirályság államférfiai egyikének, hanem a felvett új nemzetek egyik képviselőjének, Korosec abbénak, a szlovén néppárt vezérének vezérése alatt.

A horvátok önérzetes ellenállása nem változott az új kormánnyal szemben sem. Radics István mártírhalála a belgrádi gyilkos golyó nyomán, kitörölhetetlenül emlékébe vésődött a büszke horvát népnek. A horvát-szerb parasztpárt egyelőre ragaszkodik ahhoz az elhatározásához, — amihez Radics végakarata is köti — hogy a szkupstina azonnali feloszlását kívánja, utána pedig az új összeülő parlamenttől a vidovdáni alkotmány revízióját; Pribicsevics a horvát autonómia kiegészítését, a horvát nemzeti parasztpárt, Radics örököse pedig a tiszta perszonális úniót akarják.

A belgrádi kormány egyelőre ratifikáltatta a nettunói egyezményeket a csonkaparlamenttel s ezzel, legalább külpolitikai szempontból rendezte az ország függő ügyeit. Ami az alkotmányválságot illeti, a két tábor egyelőre szemben áll egymással; a krízist valószínűleg halasztó és kifárasztó taktikával fogják kezelni s meg fogják kísérelni adott pillanatban a király személyes közbelépésével megoldani. Kérdés, a horvátok ellenállása a vezér halálával meddig fog tartani és nem fog-e erőtlennül összeomlani.

OTTLIK GYÖRGY